

זהר שביט מפקד: מה מעניין את המדינה

תפקד האוכלוסין, היוצא בימים אלה לדרך, הוא מכשיר חשוב בתכנון מדיניות בתחומים רבים ובר בבר יוצר מאגר מידע האמור להציג תמונה מפורטת של החברה הישראלית ואורחות חייה. עורכי המפקד מגדירים את מטרתו כך: "להציג תמונה מלאה ומהימנה של האוכלוסייה בארץ, תנאי המחיה ותכונות דמוגרפיות, חברתיות וכלכליות". ואולם, עיון בתשעים השאלות שהמפקד מציג מלמד לא רק על מה ש"מדינת ישראל" רוצה לדעת על אודות עצמה, אלא על השאלות שבהן אין לה עניין ועל השאלות שמהן היא מעדיפה להתעלם.

מדינת ישראל רוצה ללמוד על זהותם של אזרחיה ומפנה אליהם, לכאורה, לא מעט שאלות בענייני דת וחברה אזרחית. ואולם, שאלה מס' 25 השואלת "מה הדת שלך?" מופנית "רק לאלה שאין ברשותם תעודת זהות ישראלית". במילים אחרות, דתם של בעלי תעודת הזהות הישראלית לא מעניינת את ישראל, או שהמדינה החליטה לכפות עליהם בשרירותיות את ההגדרה שלה בנוגע לזהותם הדתית; לא מעניין אותה לדעת כמה מאזרחיה מגדירים עצמם כ"חסרי דת", אך מעניין אותה משום מה לדעת מהי דתם של חסרי תעודת זהות. למה? האם כדי שמישהו יוכל להתריע על הסכנה כביכול שתהפוך ל"מדינה לא יהודית"? למרות שמדינת ישראל מתעניינת במצב המשפחתי (שאלה מס' 26), אין לה עניין לדעת כמה אזרחים נישאים בנישואים אורתודוקסיים וכמה נישאים בטקסיים חלופיים, בהסדרים שונים בארץ ובחו"ל, או חיים בזוגיות שאינה מוסדרת בחוזה כלשהו. המדינה תדע, אפוא, "כמה פעמים התחתנת" ו"באיזו שנה התחתנת בפעם האחרונה", אבל לא תדע "איך התחתנת", ובוודאי שלא תדע דבר וחצי דבר על שיעור הנישואים בין בני/בנות אותו מין. לעומת זאת, היא תדע הכל בנושאים חשובים כגון: "האם יש לך קושי לזכור או להתרכז" ו"האם יש לך קושי להתלבש או להתרחץ".

מקומת העובדה שהמדינה אינה מתעניינת בשאלות הנוגעות לשפה ולתרבות של תושביה

מקומת לא פחות היא העובדה שהמדינה אינה מתעניינת בשאלות הנוגעות לשפה ולתרבות של תושביה. באילו שפות הם שולטים, מהי שפת האם שלהם, באילו שפות הם קוראים ספרים ועיתונים, באילו שפות הם כותבים. מהי השפה המדוברת בבית, האם שפת התקשורת בין ההורים זהה לשפת התקשורת עם הילדים, או עם הסבים והסבתות. שאלות יסוד שתמיד נשאלו במפקדי אוכלוסין – החל במפקד בתל אביב ב-1915 ועד המפקד של 1983 – אינן מעניינות את ישראל 2009. מוחמצת כאן הזדמנות חד-פעמית ללמוד על אפשרויות התקשורת של אזרחיה ועל מקומן של התרבות העברית והלשון העברית בחייהם. הרבה יותר חשוב לדעת אם יש לאזרחיה קשיים בשמיעה (שאלה מס' 39). חוסר עניין משתקף גם בלשון המפקד, שחלק משאלותיו מנוסח בשגיאות בעברית: "האם יש לשימושכם את הפריטים הבאים?" (במקום "האם יש לשימושכם הפריטים הבאים?"); או "סבא רבה / סבתא רבה" (במקום "סב גדול / סבה גדולה", או "סבא רבא / סבתא רבתא").

ולא נותר אלא לשאול: האם המפקד מתעלם משאלות חיוניות רבות בגלל חוסר עניין, רשלנות, או גרוע יותר, בגלל רצון מכוון שלא לדעת, ובמקום זאת להציג תמונה כביכול סטטיסטית אבל מוטה, חלקית ופגומה של החברה הישראלית? מפקד אוכלוסין מקיף נערך פעם בשני עשורים. אולי עדיין לא מאוחר ואפשר לתקן את המעוות.

הכותבת היא פרופסור למחקר התרבות באוניברסיטת ת"א